

'Oplossing(en)' gezocht om de toepassing van de voorlopige hechtenis terug te dringen

ERIC MAES*,
PHILIP DAENINCK**,
SAMUEL DELTENRE***,
ALEXIA
JONCKHEERE****

ABSTRACT

Het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie werd door de minister van Justitie belast met een onderzoek waarin nagegaan diende te worden op welke wijze de toepassing van de voorlopige hechtenis kan worden teruggedrongen. Enerzijds werd onderzocht hoe de instroom van voorlopig gehechten kan worden beperkt via de invoering van een limitatieve lijst van misdrijven. Anderzijds werd onderzocht hoe de duur van de voorlopige hechtenis kan worden ingekort via de invoering van een maximumtermijn. Het onderzoek werd zowel vanuit juridische als vanuit criminologisch-statistische invalshoek gevoerd. In dat kader werd zo onder meer via een simulatie-onderzoek ook empirisch getoetst welke de mogelijke impact zou zijn van de invoering van een bepaald voorstel. Uit het onderzoek komt naar voren dat voor het bereiken van een merkbaar effect een zekere radicaliteit aan de dag moet worden gelegd. Tevens komen opmerkelijke arrondissementale verschillen aan het licht wat ook wijst op het belang van de praktijk in deze materie.

KERNWOORDEN

Voorlopige hechtenis - beperking toepassing - limitatieve lijsten - maximumtermijnen

1. PROBLEMATISERING VAN DE VOORLOPIGE HECHTENIS ALS UITZONDERINGSMAT-REGEL

De problematiek van de voorlopige hechtenis staat de laatste jaren weer volop in de belangstelling van zowel beleidsmakers, rechtspractici als academici. Het wetenschappelijk onderzoek dat hierover het laatste decennium is geproduceerd, is bepaald niet gering te noemen. Net zomin als de op dit vlak uitgesproken beleidsintenties die intussen trouwens ook aanleiding hebben gegeven tot enig - zij het vooralsnog beperkt - legistiek werk¹.

Nog vrij recent, bij het aantreden van de nieuwe regering na de federale parlementsverkiezingen van mei 2003, stelde huidig minister van Justitie Laurette Onkelinx, in haar algemene beleidsverklaring (12 november 2003), dat het wenselijk was dat, "[o]m het aantal personen die na het afleveren van een aanhoudingsbevel in voorlopige hech-

* Assistent Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), FOD Justitie (eric.maes@just.fgov.be)

** Advocaat balie Hasselt en voormalig NICC-projectmedewerker (philip@daeninck-advocaat.be)

*** Attaché Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen (DGUS&M), FOD Justitie en voormalig NICC-projectmedewerker (samuel.deltenre@just.fgov.be)

**** Assistent Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), FOD Justitie (alexia.jonckheere@just.fgov.be)

¹ De stof voor deze tekst werd bijgehouden tot op datum van 17 juli 2006, waardoor dus ook geen rekening werd gehouden met eventuele latere ontwikkelingen.

tenis zitten en om de overbevolking in de gevangenissen te doen afnemen, [...] het mechanisme van de voorlopige hechtenis opnieuw bekeken wordt.”² In de pers kondigde de minister een hervorming van de voorlopige hechtenis aan, die zich zou enten op twee concrete voorstellen, nl. aan de ene kant de opmaak van een lijst van misdrijven waarvoor in de toekomst geen voorlopige hechtenis meer mogelijk zou zijn³, en aan de andere kant een beperking van de duur van de voorlopige hechtenis⁴. Aansluitend hierbij werd het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) belast met een onderzoek waarin onder meer deze voorstellen geëvalueerd dienden te worden, en dit vanuit zowel juridische als criminologisch-statistische invalshoek. Het is over de belangrijkste conclusies van dit onderzoek dat hiernavolgend zal worden gerapporteerd⁵.

De minister lanceerde met haar voorstellen zeker geen nieuw idee, doch zij trad hiermee in de voetsporen van haar Vlaams-liberale voorganger op het departement van Justitie, Marc Verwilghen. In de Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp van de zgn. ‘quota-wet’ werd immers eveneens onderstreept dat “[...] het aantal voorlopige hechtenissen en de duur ervan beperkt [moet] worden.”⁶ Met deze visie werd uitdrukking gegeven aan hetgeen ook reeds in het federaal ‘Veiligheids- en detentieplan’ (goedgekeurd door de regering in mei 2000) was gesteld geworden, namelijk: “*Verskillende mogelijkheden om tot een verantwoord gebruik van het middel van de voorlopige hechtenis te komen, zullen op hun haalbaarheid worden onderzocht.*” (deelproject 90.1 ‘De voorlopige hechtenis’)

Men zou zelfs kunnen stellen dat, wanneer even de historiek van het instituut van de voorlopige hechtenis in beschouwing wordt genomen, de zoektocht naar middelen om de toepassing van de voorlopige hechtenis terug te dringen, er één is die ongeveer zo oud is als de voorlopige hechtenis zelf. Daar waar ook nu weer wordt beweerd dat het beroep op de voorlopige hechtenis niet ingedijkt kon worden, “[o]ndanks de hervor-

² Algemene beleidsnota van de minister van Justitie, *Parl. St.*, Kamer, 2003-2004, nr. 51 0325/016, p. 36.

³ Ook al in een eerder persbericht kondigde de minister een herziening van de wet aan teneinde het aantal personen dat vóór vonnis naar de gevangenis wordt gestuurd, te verminderen. Zie: BORLOO, J.P., “Dialogues nouveaux sur la justice”, *Le Soir*, 5 september 2003; CN, “‘Beschermingsmodel werkt voor 90 procent van de jeugddelinquenten’”, *De Morgen*, 5 september 2003.

⁴ STS/GDC, “Onkelinx zet mes in voorlopige hechtenis, Minister van Justitie wil met initiatief overbevolking gevangenissen aanpakken”, *De Tijd*, 17 november 2003.

⁵ Zie voor een volledige verslaggeving het integrale onderzoeksrapport: PH. DAENINCK, A. JONCKHEERE, S. DELTENRE, E. MAES en CH. VANNESTE (promotor), *Onderzoek inzake de voorlopige hechtenis, Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen / Recherche sur la détention préventive, Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive*, Brussel/Bruxelles, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, 2004-2005, 369 p.

Dit rapport kan worden gedownload vanaf de website van het NICC: <http://nicc.fgov.be>.

⁶ Wetsontwerp inzake de verscherping van de controle van veroordeelde gedetineerden die de gevangenis verlaten, inzake de verbetering van de positie van het slachtoffer wanneer de dader de gevangenis verlaat en inzake de optimalisering van de penitentiaire capaciteit, *Parl. St.*, 2001-2002, nr. 50 1521/001, p. 14.

Dit ontwerp werd evenwel niet goedgekeurd en zou overigens ook niet worden hernomen door de huidige regering (Verklaring van minister van Justitie ONKELINX in de Commissie voor de Justitie van de Kamer, 29 september 2003). Bovendien bevatte het ontwerp ook geen enkele specifieke maatregel op het vlak van de voorlopige hechtenis, al werd op dit domein wel een wijziging van de wet op de voorlopige hechtenis opportuun geacht (zie p. 20 van de Memorie van Toelichting).

ming die tot stand gebracht werd door de wet van 20 juli 1990, [...]”⁷, leert een korte terugblik op de evolutie van de wetgeving aangaande de voorlopige hechtenis dat ook de historische wetgever zich steeds weer heeft uitgeput om het uitzonderingskarakter van de voorlopige hechtenis te benadrukken. Zo beklemtoonde Raf Verstraeten in een van de eerste commentaren na afkondiging van de wet van 20 juli 1990 dat men sedert het Wetboek van Strafvordering van 1808 waarin elke ernstige waarborg voor de verdachte ontbrak, “[...] in zeer talrijke etappes [...] ernaar gestreefd [heeft] om het uitzonderlijke van de voorlopige hechtenis [...] waar te maken. De eensgezindheid op beleidsvlak is daarbij ontroerend. Zowel de laatste belangrijke hervorming van 1973 als deze van 1990 zijn tot stand gekomen met eenparigheid van stemmen.”⁸ Inderdaad zijn de toepassingsvereisten voor de voorlopige hechtenis doorheen de tijd steeds strikter geworden⁹, en trad in de bewuste regelgeving ook een verfijning op van de controle op de verdere handhaving van de voorlopige hechtenis, waarbij tevens de procedurele waarborgen voor de verdachte werden opgedreven. Dit voortdurend getimmer aan de wet op de voorlopige hechtenis vond telkenmale haar voedingsbodem in de ‘ontsporingen’ van het gebruik van de voorlopige hechtenis in de praktijk¹⁰. Het is dan ook ironisch om vast te stellen dat de meeste commentatoren het er over eens zijn dat de wet stapsgewijs in positieve zin is geëvolueerd¹¹ en het bij elke hervorming duidelijk de bedoeling was om de toepassing van de voorlopige hechtenis in te dijken¹², maar dat tegelijkertijd de via legistische weg ingevoerde restricties in de praktijk niet het gewenste effect tot stand brachten¹³. Dit gegeven noopt alvast tot de vraag of voor de beoogde ‘reductionistische’ politiek die aan de meeste hervormingsvoorstellen ten grondslag lag, wel de meest adequate, zowel juridische als niet-juridische, middelen werden ingezet. In deze dient in elk geval opgemerkt te worden dat enig prealabel evaluatief onderzoek naar de mogelijke effecten van bedoelde wetswijzigingen op de omvang van de

⁷ Algemene beleidsnota van de minister van Justitie, *Parl. St.*, Kamer, 2003-2004, nr. 51 0325/016, p. 36.

⁸ R. VERSTRAETEN, “Synthese”, in R. DECLERCQ en R. VERSTRAETEN, *Voorlopige hechtenis. De wet van 20 juli 1990*, Leuven, Acco, 1991, 213.

⁹ B. DEJEMEPPE en F. TULKENS, “L’esprit de justice, histoire et actualité de la détention préventive”, in B. DEJEMEPPE (ed.), *La détention préventive*, Bruxelles, Larcier, 1992, 13 e.v.; J. TULKENS, “Les origines de la détention préventive: l’habeas corpus’ et les lettres de cachet”, *Journal des Tribunaux*, 1979, 49-55; CHR. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1998, 848.

¹⁰ B. DEJEMEPPE en F. TULKENS, “L’esprit de justice, histoire et actualité de la détention préventive”, in B. DEJEMEPPE (ed.), *La détention préventive*, Bruxelles, Larcier, 1992, 32.

¹¹ Zie bijvoorbeeld J. DESTRIÉE (“La détention préventive”, *Journal des Tribunaux*, 1919, 609): “Notre législation sur la détention préventive est humaine et généreuse: elle est à peu près parfaite. Si elle était appliquée selon les intentions de ceux qui l’ont élaborée, les mésaventures seraient rares. L’emprisonnement serait tout à fait exceptionnel, et limité aux cas ne souffrant pas de discussion. Mais ce qu’on en fait dans la pratique!” Zie in meer recente tijden E. KRINGS (“Overwegingen bij de toepassing van de wet op de voorlopige hechtenis”, *Rechtskundig Weekblad*, 1984-85, 602): “De huidige wet is goed; ze is het resultaat van een lange ontwikkelingsgang en, vooral, van een meer dan honderdjarige praktijk die steeds is toegepast in de zin van de bescherming van de persoonlijke vrijheid.”

¹² Zie bijvoorbeeld volgend citaat: “C’était, faut-il le rappeler, déjà l’ambition de la loi du 20 avril 1874, puis de celle du 19 mars 1973.” (B. DEJEMEPPE en F. TULKENS, “L’esprit de justice, histoire et actualité de la détention préventive”, in B. DEJEMEPPE (ed.), *La détention préventive*, Bruxelles, Larcier, 1992, 38)

¹³ Zie naast hogervermelde verwijzingen naar de algemene beleidsnota van de minister van Justitie, bijvoorbeeld ook H.-D. BOSLY en D. VANDERMEERSCH (*Droit de la procédure pénale*, Brugge, La Chartre, 1999, 481): “Un constat s’impose: la volonté du législateur de 1990 de limiter de façon drastique le nombre de détentions préventives ne s’est pas traduite dans les faits.”

gevangenispopulatie (meer specifiek de populatie voorlopig gehechten) (quasi) steeds achterwege is gebleven.

Eén en ander heeft overigens de wetgever niet belet om de wet op de voorlopige hechtenis reeds aan te passen, en dit in weerwil van de bij het begin van de legislatuur aangekondigde 'grote' hervorming (*supra*). Deze eerste beperkte wetswijziging, hetgeen men als 'kleine' hervorming zou kunnen bestempelen, werd doorgevoerd met de wet van 31 mei 2005¹⁴. De achterliggende *ratio legis* werd daarbij als volgt geformuleerd: "Het uitzonderingskarakter van de voorlopige hechtenis, zoals werd benadrukt door [...] [de] hervorming [die met de wet van 20 juli 1990 werd tot stand gebracht], komt niet tot uiting in de praktijk. Uit een aantal wetenschappelijke onderzoeken blijkt immers dat het aantal afgeleverde aanhoudingsmandaten niet in aantal is verminderd en werd eveneens de tendens vastgesteld dat de duur van de voorlopige hechtenis toeneemt. [...] Het voorliggend wetsontwerp heeft tot doel op een punctuele wijze in te grijpen in de procedure van de voorlopige hechtenis zodat deze op een vlottere en efficiëntere wijze kan verlopen."¹⁵ Hoewel de wetgever met deze wetswijziging via een aantal gerichte ingrepen in de procedure dus hoopt het aantal voorlopig gehechten te doen dalen, zijn de commentaren op deze nieuwe wet niettemin verre van mild. Niet alleen wordt voorgesteld dat de beoogde doelstelling niet bereikt zal worden, de ingrepen lijken vanuit juridisch oogpunt bovendien niet onmiddellijk lovenswaardig¹⁶. Weliswaar bieden de parlementaire voorbereidende werken bij deze wet (of zgn. 'kleine' hervorming) enkele interessante aanknopingspunten voor de discussie over een verderreikende hervorming (waarvan een aantal voorstellen in voorliggend artikel tegen het daglicht zullen worden gehouden) en nopen ze tot diepgaandere reflectie over de opportuniteit ervan. Doch het hoofddoel van deze bijdrage is er niet in gelegen de wenselijkheid van de door de minister van Justitie nagestreefde doelstelling op het vlak van de voorlopige hechtenis te beoordelen. De argumenten die in dit parlementaire debat tegen een hervorming van de wet op de voorlopige hechtenis werden ingebracht, zouden trouwens met even zovele tegenargumenten sterk genuanceerd kunnen worden.

In voorliggende bijdrage beperken we ons bijgevolg louter tot een bespreking van enkele juridische middelen die op doeltreffende wijze zouden kunnen worden ingezet om het gebruik van de voorlopige hechtenis binnen de (door de regering) gewenste proporties terug te dringen. In het kader van het NICC-onderzoek werd daarbij vooral gefocust op twee maatregelen die, vanuit reductionistisch perspectief, bij uitstek in aanmerking zouden komen om de toepassing van de voorlopige hechtenis te beperken,

¹⁴ Wet 31 mei 2005 tot wijziging van de wet van 13 maart 1973 betreffende de vergoeding voor de onwerkzame hechtenis, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en van sommige bepalingen van het Wetboek van strafvordering, *B.S.*, 16 juni 2005. Deze wet trad in werking op 26 juni 2005.

¹⁵ Memorie van Toelichting, *Parl. St.*, Kamer, 2003-2004, nr. 51 1317/001, p. 5.

¹⁶ Zie voor een aantal commentaren op deze wet: P. CHOMÉ, "Réformette de la loi sur la détention préventive et de certaines dispositions du code d'instruction criminelle", *Journal des Procès*, nr. 507 (23 september 2005), 8-13; PH. DAENINCK, "De voorlopige hechtenis, een (te lang) voorspel op de gevangenisstraf?", *Limburgs Rechtsleven*, 2006 (eerste kwartaal), 29-48; L. DELBROUCK en PH. DAENINCK, "Wet op voorlopige hechtenis beantwoordt niet aan verwachtingen", *De Juristenkrant*, nr. 118 (23 november 2005), p. 2; D. VANDERMEERSCH, "La détention préventive revisitée. Les modifications aux règles relatives à la détention préventive apportées par la loi du 31 mai 2005", *Journal des Tribunaux*, 2005, 477-480; S. VANDROMME, "De wet van 31 mei 2005: punctuele wijzigingen m.b.t. de regeling van de rechtspleging, de voorlopige hechtenis en de onwerkzame voorlopige hechtenis", *Rechtskundig Weekblad*, 2005-2006, 401-413.

nl. de opmaak van een lijst van misdrijven waarvoor naar de toekomst al dan niet voorlopige hechtenis zou kunnen worden opgelegd, en de begrenzing van de duur van de voorlopige hechtenis. Dit betekent niet dat de mogelijke effectiviteit van een aantal andersoortige ingrepen niet nader werd onderzocht, doch een uitvoerige beschrijving van deze 'alternatieve' sporen valt buiten het bestek van voorliggende bijdrage.

2. VERSTRENGING VAN DE TOELAATBAARHEIDSDREMPEL OF REDACTIE VAN EEN POSITIEVE DAN WEL NEGATIEVE LIJST VAN MISDRIJVEN ?

Voor wat de eerste onderzochte piste betreft, nl. de redactie van een lijst van misdrijven waarvoor al dan niet voorlopige hechtenis mogelijk zou zijn, dient vooreerst verduidelijkt te worden dat de voorlopige hechtenis reeds in 1874 werd beschouwd als een maatregel waarvan het gebruik beperkt diende te blijven voor feiten met een zekere ernstgraad, waartoe dan een zgn. 'toelaatbaarheidsdrempel' in de wetgeving werd ingeschreven. Het gebruik van zulke drempel betekent *in concreto* dat een aanhoudingsmandaat slechts mag worden afgeleverd indien de feiten van die aard zijn dat ze een (hoofd)gevangenisstraf van een zekere duur met zich kunnen meebrengen. Uiteraard vormt dergelijke drempel een potentieel middel om het gebruik van de voorlopige hechtenis in de praktijk terug te dringen, althans voor wat de beperking van het aantal afgeleverde aanhoudingsmandaten betreft (dus de instroom). Zo zou een verhoging van de toe te passen drempel immers tot gevolg kunnen hebben dat minder incriminaties nog in aanmerking kunnen worden genomen voor toepassing van voorlopige hechtenis. Niettemin is, zoals uit hoger relaas reeds mag blijken, het hanteren van een toelaatbaarheidsdrempel niet de enige mogelijkheid waarmee het gebruik van de voorlopige hechtenis *in abstracto* beperkt zou kunnen worden. Soms werd ook de redactie van een lijst van misdrijven voorgesteld waarvoor de voorlopige hechtenis al dan niet kan worden toegepast, een lijst die dus zowel positief als negatief geformuleerd kan worden¹⁷.

2.1 Historische en transversale situering van enkele relevante discussies en aangenomen opties

2.1.1 Enige historische duiding bij de keuze voor een strafdrempel (van 1 jaar)

Tot op heden werd in België in verschillende opeenvolgende wetgevingen waarin de materie van de voorlopige hechtenis werd geregeld, de weg bewandeld van een zgn. toelaatbaarheidsdrempel. Vanaf 1874, wanneer de voorlopige hechtenis voor het eerst als uitzondering (en dus niet als de regel) werd beschouwd, werd aldus geopteerd voor een toepassing van de voorlopige hechtenis waarbij de ernst van de mogelijkerwijs op te lopen straf als referentiepunt werd gehanteerd. Werd hierbij aanvankelijk een strafdrempel van 3 maanden voorzien, dan werd deze drempel door de latere wet van 20 juli 1990 opgetrokken tot één jaar (art. 16, § 1; d.i. ook nog steeds de actuele situatie).

¹⁷ Een zgn. 'positieve' lijst houdt dan een lijst in waarbij toepassing van voorlopige hechtenis slechts toegelaten is voor de feiten die in de lijst zijn opgesomd. Een 'negatieve' lijst is daarentegen een lijst waarbij toepassing van voorlopige hechtenis uitgesloten wordt voor bepaalde, nader omschreven feiten.

Deze drempel van 1 jaar werd als een soort van 'symbolische' grens gepresenteerd. In het oorspronkelijk wetsontwerp dat aanleiding gaf tot de wet van 20 juli 1990, was een strafdrempel van 6 maanden voorgesteld geworden. Andere voorstellen die ten tijde van de parlementaire discussie werden opgeworpen, viseerden de invoering van nog hogere strafdrempels (4 of 5 jaar) of van een gemengd systeem waarin op het principe van de toepassing van een hoge strafdrempel een aantal uitzonderingen waren voorzien¹⁸. Uiteindelijk werd toch geopteerd voor een drempel van één jaar, enerzijds omdat verwacht werd dat de initieel voorgestelde drempel van 6 maanden weinig concrete effecten zou hebben in de praktijk, terwijl anderzijds de hogere drempels die werden voorgesteld, bepaalde zware feiten voor toepassing van de voorlopige hechtenis zouden uitsluiten¹⁹. Daarbij werd somtijds ook gewezen op het gebrek aan voldoende overeenstemming tussen de ernstgraad van de misdrijven en de strafmaat die er op van toepassing is. Dit ontlokte bij sommigen de reactie dat, wanneer het gebruik van de voorlopige hechtenis gereserveerd dient te blijven voor zekere ernstige feiten, het behoud van het criterium van de strafdrempel slechts voldoening geeft indien tegelijkertijd de strafmaten zoals voorzien in het Strafwetboek zouden worden herzien²⁰. Niettemin is aan deze suggestie klaarblijkelijk geen verder gevolg gegeven.

Na de wetswijziging in 1990 gingen in elk geval ook nog maar weinig stemmen op om de bewuste drempel opnieuw te verhogen. Terwijl sommigen nog pleitten voor een behoud van de bestaande drempel, doch mits optrekking van de in het Strafwetboek voorziene strafmaat voor sommige misdrijven²¹, werd door anderen opnieuw een verlaging (tot 3 maanden) voorgesteld; ook werden soms 'gemengde' systemen gesuggereerd door bijvoorbeeld afwijkingen op het algemeen principe van de toelaatbaarheidsdrempel toe te laten²². Uit recent onderzoek blijkt overigens ook dat de impact van een eventuele verhoging van de strafdrempel (tot 3 jaar) zeer marginaal zou blijven, tenzij - mogelijkwijze - wanneer hier een meer radicaal initiatief zou worden genomen. Zo werd - op basis van penitentiaire data voor het jaar 1998 - becijferd dat een verhoging van de bestaande toelaatbaarheidsdrempel voor voorlopige hechtenis van 1 naar 3 jaar slechts zou leiden tot een daling van het aantal opsluitingen (onder het statuut van voorlopig gehechte) met ongeveer 3% (of omgerekend naar een gemiddelde dagpopulatie toe: 69 gedetineerden)²³.

¹⁸ Wetsontwerp betreffende de voorlopige hechtenis, Verslag namens de Commissie voor de Justitie, *Parl. St.*, Senaat, 1988-89, nr. 658/002, 63.

¹⁹ Wetsontwerp betreffende de voorlopige hechtenis, Verslag namens de Commissie voor de Justitie, *Parl. St.*, Senaat, 1988-89, nr. 658/002, 63.

²⁰ Zie hierover met name: H. BOSLY en D. VANDERMEERSCH, "La nouvelle loi belge sur la détention préventive", *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 1991, 187. Deze auteurs geven zelf evenwel niet aan in welke zin de strafmaten dan aangepast dienen te worden.

²¹ CHR. VAN DEN WYNGAERT, "De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis kritisch doorgelicht", *Panopticon*, 1991, 119. Zij vroeg zich af of de voorziene drempel van één jaar niet té laag is, bijvoorbeeld voor bepaalde vormen van economische criminaliteit, en stelde dan ook voor de strafmaat die voor bepaalde misdrijven is voorzien, te verhogen.

²² CHR. VAN DEN WYNGAERT, "De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis kritisch doorgelicht", *Panopticon*, 1991, 119. Zulk 'gemengd' systeem waarbij op het beginsel van een toelaatbaarheidsdrempel bepaalde uitzonderingen worden voorzien, is niet geheel nieuw, en bestond vroeger ook al in bijzondere wetgeving (cfr. de wet van 22 januari 1945 op de economische reglementeering en de prijzen die een afwijking installeerde op de toelaatbaarheidsdrempel van drie maanden; *B.S.*, 24 januari 1945).

²³ S. DELTENRE en E. MAES, "Simulation de l'impact de quelques changements législatifs en matière de détention avant jugement", *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 2004, 111.

Hoewel in 1990 – zoals voorheen – werd geopteerd voor de instelling van een concrete toelaatbaarheidsdrempel, werd tijdens de parlementaire discussie door bepaalde parlementsleden nochtans ook reeds voorgesteld om het criterium van de zwaarte van de (mogelijkerwijze op te lopen) straf te verlaten ten voordele van een (positieve) lijst van misdrijven²⁴. Deze piste werd uiteindelijk evenwel toch verworpen. Als argument *contra* werd onder meer gewezen op het feit dat de samenstelling van zulke (positieve) lijst een omvangrijk en monotoon werk inhoudt (nl. het systematisch bekijken van alle misdrijven uit algemene en bijzondere strafwetten), en het risico met zich meebrengt bepaalde misdrijven over het hoofd te zien. Ook stelt zich bij de samenstelling van zulke lijst een zeker appreciatieprobleem wanneer geval per geval bepaald dient te worden of het feit in kwestie al dan niet aanleiding moet kunnen geven tot voorlopige hechtenis. Het gaat hier immers om een vraagstelling die ook nauw samenhangt met maatschappelijke gevoeligheden en met de tolerantie die men aan de dag wenst te leggen ten aanzien van bepaalde criminele fenomenen²⁵. Een ander tegenargument dat in de literatuur wordt vernoemd²⁶, heeft betrekking op mogelijke problemen bij de actualisering van dergelijke lijst. Zo wordt er op gewezen dat de toekomstige wetgever zou kunnen ‘vergeten’ de lijst verder aan te vullen; het bestaan van de lijst moet namelijk steeds in gedachten worden gehouden telkens wanneer er een nieuwe incriminatie in de strafwetgeving wordt voorzien. De andere optie, deze van een zgn. ‘negatieve’ lijst, werd in het verleden ook al voorgesteld, maar evenzeer afgewezen, omwille van gelijkaardige argumenten²⁷, niettegenstaande er wel al enkele voorbeelden van bestaan²⁸. Werden de betreffende voorstellen in het nog niet zo verre verleden afgewezen, dan wordt de discussie over de opstelling van een limitatieve lijst niettemin ook nog vandaag de dag levendig gehouden, nu dergelijk voorstel ook in recente rechtsleer opnieuw ter tafel werd gelegd: “*seul l’établissement d’une telle liste exhaustive serait de nature à limiter, de façon drastique, le champ d’application de la détention préventive.*”²⁹

2.1.2 Het gebruik van positieve dan wel negatieve lijsten van misdrijven in aanverwante wetgevingen (transversale analyse)

De problematiek van de voorlopige hechtenis is niet het enige domein waar de vraag is gesteld geworden naar een beperking van de toepassing van de maatregel in functie van de zwaarte van het misdrijf. Ook op andere domeinen van het straf(proces)recht werd deze kwestie al danig bediscussieerd. Werde daarbij in het ene geval gekozen voor het gebruik van een zekere toelaatbaarheidsdrempel, en in het andere voor een lijst van misdrijven, dan wint de optie van de limitatieve lijst de laatste jaren duidelijk aan belang, met name ook omdat hiermee op een meer adequate wijze het nagestreefde

²⁴ Wetsontwerp betreffende de voorlopige hechtenis, Verslag namens de Commissie voor de Justitie, *Parl. St.*, Senaat, 1988-89, nr. 658/002, 35.

²⁵ Zie hiervoor de interventie van de toenmalige minister van Justitie: Wetsontwerp betreffende de voorlopige hechtenis, Verslag namens de Commissie voor de Justitie, *Parl. St.*, Senaat, 1988-89, nr. 658/002, 35.

²⁶ Zie bijvoorbeeld: CHR. VAN DEN WYNGAERT, “De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis kritisch doorgelicht”, *Panopticon*, 1991, 119.

²⁷ Wetsontwerp betreffende de voorlopige hechtenis, Verslag namens de Commissie voor de Justitie, *Parl. St.*, Senaat, 1988-89, nr. 658/002, 36.

²⁸ Zie artikel 8 van het decreet van 19 juli 1831 waarbij de jury opnieuw wordt ingesteld (*Moniteur*, 21 juli 1831).

²⁹ H.-D. BOSLY en D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Brugge, La Chartre, 1999, 492.

proportionaliteitsbeginsel lijkt gediend te worden³⁰. Voorbeelden van recente wetgevingen waarin gebruik wordt gemaakt van zulke lijsten, zijn onder meer de wetgeving met betrekking tot de telefoontap (art. 90ter Sv³¹), de proactieve recherche (art. 28 Sv), en de DNA-analyse³².

In algemeen opzicht blijkt dat van geen enkele van de hier overwogen methodes (toelaatbaarheidsdrempel of lijst) kan worden gesteld dat ze meer of minder (dan de andere mogelijke optie) afbreuk zou doen aan het privé-leven of de individuele vrijheid. Een analyse van vermelde wetgevingen en de achterliggende parlementaire discussies³³ leert trouwens dat er ook nergens expliciet enige specifieke voorkeur werd geformuleerd, doch dat uiteindelijk toch telkenmale voor een lijst werd geopteerd. De reden hiervoor was dat op zulke wijze exact kon worden aangeduid in welke situaties een beperkte schending van de individuele rechten acceptabel wordt bevonden in het belang van de noodwendigheden van het onderzoek (met een limitatieve lijst wordt de discretionaire macht van magistraten immers beperkt). Deze keuze voor een lijst werd evenwel ook ingegeven door de nadelen die kleven aan de toepassing van een toelaatbaarheidsdrempel. Zo is de drempel waarvan sprake nauw gelieerd aan de in het Strafwetboek voorziene strafschaal, waardoor de toekomstige wetgever door de ingestelde drempel kan beïnvloed worden bij de bepaling van de strafmaat voor nieuwe misdrijven (een drempel leidt dan tot een 'ongewilde' optrekking van de strafmaat). Het systeem van de toelaatbaarheidsdrempel brengt overigens ook niet steeds voldoening wanneer misdrijven 'uit de boot vallen' waarvan wordt geoordeeld dat ze toch onder het toepassingsbereik zouden moeten figureren.

Wanneer in navolging van andere verwante wetgevingen ook voor de problematiek van de voorlopige hechtenis wordt geopteerd voor de opmaak van een limitatieve (positieve dan wel negatieve) lijst van misdrijven – en deze keuze is gerechtvaardigd omdat het de toepassing van een bepaalde maatregel op een wellicht meer adequate wijze in de hand weet te houden³⁴ – , dan komt het ons voor dat best voor een zgn. 'positieve' lijst wordt gekozen. Dergelijk type lijst wordt ook al gehanteerd in een aantal bovengenoemde wetgevingen (telefoontap, proactieve recherche, DNA), doch de wetgeving inzake de autonome werkstraf hanteert daarentegen het principe van een 'negatieve' lijst: een autonome werkstraf kan worden opgelegd wanneer voldaan is aan een aantal criteria (onder meer de hoogte van de straf die passend zal worden geacht),

³⁰ De belangrijkste moeilijkheid is inderdaad het proportionaliteitsbeginsel wettelijk te vertalen zonder het evenwicht te verstoren tussen de rechten van het individu en de vereisten van bescherming van de maatschappij. Zie: Ph. TRAEST, "Analyse van de wet van 30 juni 1994: telefoontap en bescherming van de persoonlijke levenssfeer, in S. VAN ELCHINGEN, *Telefoontap*, Centrum voor Politiestudies, Leuven, 1997, 14-15.

³¹ Dit artikel werd ingevoerd door de wet van 30 juni 1994 ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer tegen het afluisteren, kennismemen en openen van privé-communicatie en –telecommunicatie, *B.S.*, 24 januari 1995.

³² Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *B.S.*, 20 mei 1999.

³³ Zie met name: Wetsontwerp ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer tegen het afluisteren, kennismemen en openen van privé-communicatie en –telecommunicatie, *Parl. St.*, Senaat, 1992-93, nr. 843/001 e.v.; Wetsontwerp tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *Parl. St.*, Senaat, 1996-97, nr. 704/002; Wetsontwerp betreffende de identificatieprocedure via DNA-onderzoek in strafzaken, *Parl. St.*, Kamer, 1996-97, nr. 1047/001.

³⁴ Het stimuleert namelijk ook een nauwkeurig onderzoek van misdrijven die er in dienen te figureren.

maar de toepassing ervan is uitdrukkelijk uitgesloten voor bepaalde misdrijfschrijvingen³⁵. Hoewel de keuze voor deze optie niet nader geëxpliciteerd werd, blijkt wel dat het kennelijk de bedoeling was de toepassing van de autonome werkstraf te bevorderen, zij het met uitsluiting van bepaalde misdrijftypes. Bij de voorlopige hechtenis geldt evenwel een heel andere achterliggende logica, nl. daar gaat het er om de toepassing van de bewuste maatregel slechts toe te staan in strikt omschreven uitzonderlijke gevallen. Vanuit die optiek kan een positieve lijst dan ook het meest getrouw de keuze van de wetgever vertalen. Het hanteren van een 'positieve' lijst is nochtans niet zonder gevaar. Alleszins moet voldoende aandacht worden opgebracht voor een goed gebruik ervan, met name moet geëvalueerd worden of de lijst niet tot gevolg heeft dat men meer beroep gaat doen op de voorlopige hechtenis voor de in de lijst geviseerde gevallen (d.i. de tendens tot systematische toepassing van de maatregel van zodra de vermelde hypothese zich voordoet). Ook stelt zich de pertinente vraag of dergelijke lijst geen al te verregaande consequenties met zich zou kunnen meebrengen voor wat de kwalificatiepraktijk betreft.

Indien daarentegen toch geopteerd zou worden voor een 'negatieve' lijst, dan verdient het aanbeveling een dubbel criterium te gebruiken, nl. zowel een 'negatieve' lijst als een strafdrempel (van bijvoorbeeld 1 jaar, of hoger). Het behoud van een strafdrempel wordt in dit geval gerechtvaardigd door het feit dat ook in de positieve gevallen (daar waar voorlopige hechtenis wél nog mogelijk wordt gelaten) enige beperking verder op zijn plaats kan zijn.

De samenstelling van zulke lijst – en dit geldt uiteraard zowel voor een positieve als een negatieve lijst – veronderstelt een nauwkeurig onderzoek, geval per geval, van de incriminaties die in het Strafwetboek en in bijzondere strafwetten zijn voorzien, hetgeen meteen ook het debat opent over de met de voorlopige hechtenis na te streven doelstellingen. In elk geval maakt de redactie van zulke lijst o.i. geen zuiver wetenschappelijke activiteit uit, maar betreft het hier in de eerste plaats een politieke keuze. Niet-tegenstaande aldus weinig 'objectieve' criteria voorhanden zijn, zou men zich bij de concrete samenstelling van dergelijke lijst – naar het voorbeeld van gelieerde wetgevingen en/of buitenlandse initiatieven – kunnen laten leiden door bijvoorbeeld de aard van het misdrijf. Dit criterium kan juridisch gezien onder verschillende vormen worden geoperationaliseerd, nl.: 1) misdrijven tegen personen, eigendom, openbare orde, of openbare veiligheid; 2) intentionele vs. niet-intentionele misdrijven, en 3) handelingsmisdrijven (commissiedelicten) vs. onthoudingsmisdrijven (omissiedelicten). Een volledige toepasbaarstelling van een reeds in andere wetgeving bestaande lijst, zoals bijvoorbeeld deze in het kader van de telefoontap of proactieve recherche, via simpele verwijzing ernaar (cfr. ook Nederland³⁶; d.i. het zgn. fenomeen van het “*mutualisme légisti-*

³⁵ Wetsontwerp tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en in politiezaken, *Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 549/001 en amendement nr. 2, *Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 549/002. Zie hierover ook: M. DE RUE en I. WATTIER, “Une nouvelle peine correctionnelle et de police dans le Code pénal: la peine de travail”, *Journal du droit des jeunes*, nr. 220, december 2002, 13.

³⁶ Zie hiervoor: J. UIT BEIJERSE en J.B.H.M. SIMMELINK, “Voorarrest”, in M.S. GROENHUIJSEN en G. KNIGGE (ed.), *Het vooronderzoek in strafzaken. Tweede interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer, Gouda Quint, 2001, 624.

que”³⁷), is niet wenselijk, gelet op de specificiteit van de voorlopige hechtenis, en het gevaar de lijst naar de toekomst toe aan te vullen voor één van de toepassingsgebieden zonder dat het enige relevantie heeft voor een ander domein waarop de lijst initieel van toepassing is verklaard geworden³⁸.

2.2 Empirische toetsing van de toepassing van een ‘positieve’ lijst via simulatie-onderzoek

Niet alleen stelt zich de vraag welk instrument, vanuit strikt juridisch oogpunt, potentieel het meest adequaat is om een rem te zetten op de aflevering van een aanhoudingsmandaat. Een andere vraag die in dit verband opdoemt, is de vraag in welke mate het hanteren van een limitatieve lijst daadwerkelijk enige reducerende impact zou hebben op de dagpopulatie beklaagden in de gevangenissen. In het eigen kwantitatief-criminologisch georiënteerde onderzoeksluik werden daartoe enige simulatie-oefeningen verricht op basis van reële penitentiaire data.

2.2.1 Algemeen resultaat bij toepassing van een ruim bemeten ‘positieve’ lijst van misdrijven

Zo werd – louter bij wijze van voorbeeld! - uitgegaan van de hypothese dat de toepassing van de voorlopige hechtenis nog maar enkel mogelijk zou zijn voor misdrijven die enige aantasting van de fysieke integriteit inhouden³⁹ (en die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van 1 jaar of meer). Aldus werd nagegaan welke impact de eliminatie van detenties voor uitsluitend misdrijven zonder zulke aantasting van de fysieke integriteit met zich zou meebrengen voor wat de omvang van de penitentiaire dagbevolking (beklaagden) betreft.

Het resultaat van deze simulaties leerde vooreerst dat slechts 40% van de in 2003 afgeleverde en in uitvoering gebrachte aanhoudingsmandaten gefundeerd is op ten minste één misdrijf waarbij sprake is van aantasting van de fysieke integriteit (4.141 mandaten op een totaal van 10.336⁴⁰). Een beperking van het toepassingsgebied van de voorlopige hechtenis op basis van dit enige criterium zou dan ook betekenen dat een reductie kan worden bereikt van ongeveer 60% van de aanhoudingsmandaten (d.i. al de andere aanhoudingsmandaten; zie tabel 1).

³⁷ Zie bijvoorbeeld: B. RENARD, “Au croisement de la recherche proactive et des écoutes téléphoniques: Construction et danger du mutualisme légistique”, *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, maart 2003, 321-359: “Ce mutualisme implique [...] qu’une seule et même liste soit de service de deux ratio legis” (p. 338). Zie hierover ook het advies van de Hoge Raad voor de Justitie van 23 juni 2004 met betrekking tot het wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht (Commissie Franchimont) (<http://www.hrj.be>).

³⁸ Zie eveneens M.A. BEERNAERT en D. VANDERMEERSCH, “La loi du 8 avril 2002 relative à l’anonymat des témoins”, *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, juli-augustus 2002, 732; M. NIHOUL en V. VISART DE BOCARMÉ, “Le risque accru de légiférer par référence en droit pénal : un exemple récent en matière d’écoutes téléphoniques”, *Journal des Tribunaux*, 2002, 318-320.

³⁹ Dit werd o.i. een valabel criterium geacht voor de bepaling van ‘zware’ misdrijven. Cfr. art. 416 Sw. (zelfverdediging) alsook de DNA-wetgeving.

⁴⁰ Voor 10 aanhoudingsmandaten was de duur van de voorlopige hechtenis niet bekend, waardoor ze hier uit de analyse werden geweerd.

Rekening houdend met de duur van de voorlopige hechtenis (in onze studie berekend tot op het ogenblik van de regeling van de rechtspleging)⁴¹ zou hiermee een daling van de gemiddelde dagpopulatie (GDP) gerealiseerd kunnen worden van ongeveer 55% of zo'n 1.000 gedetineerden op dagbasis (op een totaal geschatte gemiddelde dagpopulatie van 1.791,1 beklagden)⁴².

2.2.2 Arrondissementele verschillen

Opvallend is ook dat het relatief aandeel aanhoudingsmandaten waarin sprake is van op zijn minst één misdrijf tegen de fysieke integriteit sterk verschilt van arrondissement tot arrondissement. Zo werd in sommige arrondissementen zelfs vastgesteld dat meer dan 70% van de aanhoudingsmandaten géén betrekking had op misdrijven waarbij sprake is van enige aantasting van de fysieke integriteit.

Tabel 1: Aandeel aanhoudingsmandaten al dan niet gemotiveerd door op zijn minst één misdrijf tegen de fysieke integriteit, en schatting van de potentiële reductie op de gemiddelde dagpopulatie (GDP), per arrondissement – jaar 2003

Arrondissementen*	% reductie GDP	N mandaten	
		% zonder aantasting	% met aantasting
Brussel	58,8%	63,0%	37,0%
Leuven**	65,8%	72,8%	27,2%
Nijvel	30,6%	30,8%	69,2%
Antwerpen	54,4%	56,6%	43,4%
Mechelen	63,4%	65,9%	34,1%
Turnhout	55,1%	66,7%	33,3%
Bergen	44,3%	53,2%	46,8%
Charleroi	45,5%	48,8%	51,2%
Doornik	57,2%	49,0%	51,0%
Gent	63,8%	64,1%	35,9%
Oudenaarde	44,9%	56,1%	43,9%
Dendermonde	76,8%	75,4%	24,6%
Brugge	72,7%	72,3%	27,7%
Kortrijk	52,7%	55,9%	44,1%

⁴¹ Opgemerkt moet worden dat de beschikbare data daarnaast nog een verdere onderschatting van de duur van de voorlopige hechtenis opleverden. Aangezien niet voor elke detentieperiode de laatst gewezen beslissing (tot maximaal op het ogenblik aan de regeling van de rechtspleging) bekend was, moet rekening worden gehouden met een mogelijke onderschatting van de duur met maximaal één maand. Bovendien waren op het ogenblik van de gegevensextractie (3 april 2004) nog een aantal voorlopige hechtenissen lopende (dus niet afgesloten) waarvoor de duur aldus werd berekend tot op datum van extractie.

⁴² De populatiegegevens werden berekend aan de hand van de formule: Stock = (Flow * Duur)/365. De flow staat dan voor het aantal in 2003 afgeleverde aanhoudingsmandaten, de duur voor de gemiddelde duur van de voorlopige hechtenis tot aan maximaal de fase van regeling van de rechtspleging. Zie voor deze parameters ook tabel 3.

Veurne	77,0%	74,7%	25,3%
Leper	75,5%	74,5%	25,5%
Luik	53,3%	53,9%	46,1%
Hoei	47,5%	56,2%	43,8%
Verviers	48,8%	45,9%	54,1%
Tongeren	47,9%	65,6%	34,4%
Hasselt	71,6%	71,3%	28,7%
Aarlen	44,5%	60,7%	39,3%
Marche-en-Famenne	50,6%	63,2%	36,8%
Neufchâteau	59,3%	54,4%	45,6%
Namen	38,5%	51,4%	48,6%
Dinant	27,1%	40,7%	59,3%
Eupen	64,9%	68,4%	31,6%
Totaal	55,7%	59,9%	40,1%

* Het gaat hier om het gerechtelijk arrondissement waar het aanhoudingsmandaat werd uitgevaardigd

** De in het donkergrijs ingekleurde velden geven de arrondissementen aan met meer dan 70% van de aanhoudingsmandaten zonder aantasting van de fysieke integriteit van derden, terwijl de lichtgrijs gekleurde velden duiden op de arrondissementen met meer dan 50% aanhoudingsmandaten waarbij sprake is van ten minste één misdrijf met aantasting van de fysieke integriteit

Dit brengt meteen ook met zich mee dat de reductie op de gemiddelde dagpopulatie verschilt, en soms zeer aanzienlijk, van arrondissement tot arrondissement. Zoals uit tabel 1 blijkt, komt de reductie vooral ten goede van de Vlaamse arrondissementen, aangezien de voorlopige hechtenis daar nogal vaak wordt toegepast voor misdrijven zonder aantasting van de fysieke integriteit. Niettemin moet evenwel ook opgemerkt worden dat sommige arrondissementen, in relatief opzicht, ongeveer in even sterke mate hun aanhoudingsmandaten zouden zien dalen, maar de reductie die daarmee gepaard gaat op het vlak van de gemiddelde dagpopulatie, daarentegen toch veeleer beperkt blijft (zie bijvoorbeeld Neufchâteau vs. Namen). Dit fenomeen valt echter eenvoudig te verklaren, nl. door verschillen in (detentie)duur die aan de detentieperiodes zijn gekoppeld voor misdrijven zonder aantasting van de fysieke integriteit.

Ook moet de te verwachten reductie in relatief opzicht (%) enigszins genuanceerd worden, in die zin dat, naar absolute cijfers toe beschouwd, niet alle arrondissementen tekenen voor een even groot aantal aanhoudingsmandaten. Voorgaande analyse maakt vooral duidelijk welk verminderend effect op arrondissementeel vlak proportioneel gezien (ten opzichte van het lokale totaal) kan worden bekomen. Daarbij wordt evenwel uit het oog verloren dat slechts enkele arrondissementen tekenen voor een groot deel van het totale aantal op nationaal vlak afgeleverde aanhoudingsmandaten. Zo vertegenwoordigen de arrondissementen Antwerpen, Luik en Brussel samen ongeveer de helft van alle mandaten. Het zijn dan ook deze arrondissementen voor wie dus ook in absoluut opzicht de grootste reductie op de gemiddelde dagpopulatie mag wor-

den verwacht, nl.: - 241,1 eenheden voor Brussel (24,1% van de totale verwachte reductie), - 138,3 voor Antwerpen (13,9%) en - 112,2 voor Luik (11,2%).

2.2.3 Resultaten bij eliminatie van één of andere bijzondere misdrijfcategorie

Waar bij de hoger uiteengezette analyse in algemene termen werd gefocust op twee, zeer breed gemeten misdrijfcategorieën (misdrijven met of zonder aantasting van de fysieke integriteit), lieten de data ook toe te bekijken welke vermindering op de dagpopulatie zou bekomen kunnen worden wanneer geopteerd zou worden voor de eliminatie van een of andere specifieke misdrijfomschrijving (al dan niet met aantasting van de fysieke integriteit). Uiteraard zal de bekomen reductie in dat geval beperkter zijn dan wanneer – zoals hierboven – een heel pakket aan misdrijven voor toepassing van voorlopige hechtenis wordt uitgesloten. Zo kan, wanneer voor aanhoudingsmandaten afgeleverd voor één en hetzelfde misdrijf hun aantal en de (gemiddelde) duur van de voorlopige hechtenis in beschouwing wordt genomen, inderdaad ook worden ingeschat met hoeveel eenheden de populatie zou verminderen wanneer het desbetreffende misdrijf in de toekomst zou worden uitgesloten voor toepassing van voorlopige hechtenis. Aldus blijkt uit tabel 2 bijvoorbeeld dat de eliminatie van de categorie ‘diefstal zonder geweld’ (zonder gecombineerd te zijn met een van de andere misdrijfcategorieën) een vermindering van de gemiddelde dagpopulatie zou opleveren van 189,7 eenheden of 10,6% (= 189,7 op een totale GDP van 1791,1; *supra*, par. 2.2.1.)

Tabel 2: Duur van de voorlopige hechtenis per misdrijfcategorie (mandaten met één enkele misdrijfcategorie) – jaar 2003

Misdrijfcategorie*	N	Gemiddelde**	Mediaan	Minimum	Maximum	Som	GDP
Aanranding van de eerbaarheid	62	64,5	59,0	1	256	3.996	10,9
Andere	84	47,0	29,5	2	242	3.946	10,8
Bedreigingen	49	51,0	33,0	2	236	2.500	6,8
Bedrog	445	60,4	43,0	1	341	26.896	73,7
Bendevorming	96	68,4	54,0	1	307	6.567	18,0
Diefstal	1.531	45,2	33,0	1	374	69.247	189,7
Diefstal met geweld	1.324	58,8	42,5	1	404	77.814	213,2
Doodslag	304	129,5	101,5	1	446	39.378	107,9
Drugs	1.712	57,9	45,0	1	349	99.051	271,4
Familie	14	17,5	9,0	2	62	245	0,7
Gijzeling-wederrecht. Vrijheidsberoving	41	102,4	81,0	3	359	4.199	11,5
Heling	203	45,6	21,0	1	257	9.260	25,4
Mensenhandel	51	53,2	41,0	1	144	2.713	7,4
Onvrijwillige doding	6	54,5	30,5	3	166	327	0,9
Openbare orde	105	40,9	31,0	1	177	4.298	11,8
Opzettelijke slagen	289	44,7	32,0	1	408	12.913	35,4
Verkeer	5	43,8	17,0	1	162	219	0,6

Verkrachting	127	71,8	58,0	2	268	9.113	25,0
Vernieling	102	60,0	50,5	1	229	6.117	16,8
Vreemdelingen	81	87,8	84,0	3	279	7.108	19,5
Wapens	25	45,1	31,0	2	187	1.128	3,1
Totaal	6.656***	58,1	40,0	1	446	387.035	1.060,4

* De ingekleurde velden duiden op de (unieke) misdrijven die de hoogste gemiddelde dagpopulatie beklaagden opleveren

** De duur werd berekend tot maximaal het ogenblik van de regeling van de rechtspleging of het ogenblik van gegevensextractie (3 april 2004)

*** Het totaal correspondeert hier niet met het algemeen totaal aangezien detenties waarin meerdere misdrijfcombinaties voorkomen, hier niet zijn weergegeven.

3. EEN WETTELIJKE BEGRENZING VAN DE DUUR VAN DE VOORLOPIGE HECHTENIS?

Naast de hogervermelde mogelijkheid om de instroom te beperken, via de invoering van stringenter voorwaarden om een aanhoudingsmandaat te kunnen afleveren, vormt de inperking van de duur van de voorlopige hechtenis een andere optie om de dagpopulatie voorlopig gehechten terug te dringen. Ondanks het feit dat dergelijke ingreep voor de hand ligt, werd in het verleden toch in mindere mate aandacht besteed aan de mogelijkheid tot inperking van de duur van de voorlopige hechtenis. Waar de meeste wetgevende initiatieven inderdaad vooral focusten op een vermindering van de instroom, wijst recent onderzoek evenwel uit dat “[d]e evolutie van de toepassing van de voorlopige hechtenis over langere termijn leert dat geen enkele reële vermindering van de populatie mag verwacht worden indien niet tegelijk wordt ingespeeld op het aantal en de duur van de voorlopige hechtenissen. [...] acties die erin zouden slagen de gemiddelde duur van de voorhechtenis terug te dringen tot op het niveau van 1980, [zouden] een vermindering van de gevangenisbevolking met 800 personen [...] kunnen opleveren.”⁴³ In het verleden werden slechts twee wetsvoorstellen ingediend waarbij de introductie van een maximumtermijn in het vizier kwam⁴⁴. De mogelijkheid tot het invoeren van een maximumtermijn werd eerder wel nog besproken, doch mondde nimmer uit in een concreet wetsvoorstel. Ook bij de totstandkoming van de nieuwe wet op de voorlopige hechtenis in 1990 (wet 20 juli 1990) werd de invoering van maximumtermijnen bediscussieerd, doch uiteindelijk werd deze optie niet weerhouden. Buiten het parlementair halfroond werden eerder zelden suggesties in die zin geformuleerd⁴⁵.

⁴³ S. DELTENRE en E. MAES, “Effectmeting van enkele mogelijke wetswijzigingen op het vlak van de voorlopige hechtenis”, *Panopticon*, 2002, 210.

⁴⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 20 april 1874 betreffende de voorlopige hechtenis, *Parl. St.*, Kamer, 1985-1986, nr. 611; Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 20 april 1874 betreffende de voorlopige hechtenis, *Parl. St.*, Senaat, 1988, nr. 90. Wat dit laatste wetsvoorstel betreft, weze voor de volledigheid aangestipt dat dit reeds tot tweemaal toe eerder werd neergelegd.

⁴⁵ Zo werd een initiatief genomen door het Antwerps Advokatenkollektief: N. VERBEKE, “Reaktie van het Antwerps Advokatenkollektief op het alternatief voor voorlopige hechtenis van Advokaat-Generaal L. de Wilde”, *Panopticon*, 1982, 469-473. Ook de Liga voor de rechten van de mens heeft een voorstel in die zin geformuleerd.

3.1 Enkele theoretische beschouwingen ten aanzien van de instelling van (een) maximumtermijn(en) en een proeve van mogelijke juridische operationalisering

Het spreekt voor zich dat de invoering van een maximumduur voor de voorlopige hechtenis in theorie een groot potentieel bezit om het nagestreefde doel, nl. een daling van het aantal voorlopig gehechten, te bereiken. Niettemin kunnen ten aanzien van zulke ingreep toch ook een aantal belangrijke bedenkingen worden geuit. Zo moet vooreerst opgemerkt worden dat elke regelgeving per definitie een mate van abstractie in zich houdt. In die zin zal het vastleggen van een maximumgrens, welke ook de graad van precisering zal zijn, nooit volledig rekening kunnen houden met al de concrete omstandigheden waaronder een persoon voorlopig aangehouden kan worden⁴⁶. In dit verband kan worden verwezen naar artikel 5, §3 van het EVRM dat de duur van de voorlopige hechtenis beperkt door gebruik te maken van de zgn. 'redelijke termijn'. Deze termijn is echter geen vaste termijn, die *in abstracto* wordt beoordeeld, doch een termijn die *in concreto* door de rechter moet worden geëvalueerd⁴⁷. Daarnaast zijn er ook mogelijke gevaren verbonden aan het feit dat een verdachte, lopende het onderzoek of vooraleer definitief ten gronde kan worden geoordeeld, in vrijheid moet worden gesteld louter en alleen omdat de ingestelde maximumtermijn verstreken is. De gevolgen van een automatische vrijlating zonder verdere inhoudelijke rechterlijke appreciatie zijn met andere woorden niet zonder risico. Overigens kan de invoering van een maximumtermijn ook een aantal 'onbedoelde', perverse effecten teweeg brengen. In dit geval zou immers de idee kunnen ontstaan dat een voorlopige hechtenis altijd gerechtvaardigd is, zolang de wettelijke termijn niet verstreken is, ook al zouden de concrete omstandigheden een voorlopige hechtenis op zich niet meer kunnen verantwoorden. Volgens eenzelfde logica zouden de onderzoeksrechter en/of onderzoeksgerechten ook de neiging kunnen hebben om volledig gebruik te maken van de voorziene wettelijke (maximum)termijn, eerder dan te pogen om deze termijn zo kort mogelijk te houden⁴⁸; wellicht zal bij de afhandeling van dossiers bovendien prioriteit worden gegeven aan dossiers die tegen het einde van hun termijn aanlopen.

De instelling van een maximumtermijn zal trouwens ook niet automatisch leiden tot enige 'uitgewonnen' opsluitingscapaciteit aangezien daarvoor ook nog een bijkomende voorwaarde vervuld dient te zijn.⁴⁹ Rekening moet worden gehouden met het feit dat de reeds ondergane voorlopige hechtenis in mindering wordt gebracht op de uiteindelijk straf die zal worden opgelegd en uitgevoerd. Een beperking van de tijd doorgebracht onder voorlopige hechtenis (via installatie van een maximumtermijn) ver-

⁴⁶ A. MOTTET, "Les délais en matière d'arrestation et de détention préventive en Belgique au regard de l'article 5 de la Convention européenne des droits de l'homme", *Revue de science criminelle et de droit comparé*, 1989, 39.

⁴⁷ CHR. VAN DEN WIJNGAERT, "De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis kritisch doorgelicht", *Panopticon*, 1991, 132.

⁴⁸ De gevolgen hiervan op de omvang van de gedetineerdenpopulatie beklagden kunnen worden berekend aan de hand van de hier gepresenteerde data. Een simpel voorbeeld: indien de duur van de voorlopige hechtenis voor *alle misdrijven* zou worden geplafonneerd op *67 dagen* (3^e verschijning voor de raadkamer) en deze termijn systematisch ten volle zou worden benut (hetgeen dan ook een verlenging inhoudt voor de kortere detentieperiodes), dan zou dit resulteren in een gemiddelde dagpopulatie van 1897,3 gedetineerden [(10.336 mandaten * 67 dagen)/365=1.897,3]. Vgl. met tabel 3 (n=1.791,1).

⁴⁹ S. DELTENRE EN E. MAES, "Simulation de l'impact de quelques changements législatifs en matière de détention avant jugement", *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 2004, 114.

taalt zich dan ook niet automatisch in een 'netto winst' aan opsluitingscapaciteit, aangezien - bij gelijkblijvende strafduur (zoals uitgesproken door de strafrechter) - enkel het statuut waaronder de detentie ondergaan wordt, wijzigt. Namelijk, in plaats van als beklaagde wordt (een deel van) de straf dan ondergaan als definitief veroordeelde. Enkel wanneer de beperking van de duur van de voorlopige hechtenis ook enige (reducerende) impact heeft op de uiteindelijk opgelegde strafduur (bij de definitieve vonniswijziging), wordt er dus een reële winst geboekt. Dergelijk strafverminderend effect (van een beperking van de maximumduur voor voorlopige hechtenis) is geheel niet zeker. Niettemin mag wel verwacht worden dat de kortere periode die onder voorlopige hechtenis wordt uitgezeten, er ook toe zou leiden dat de strafrechter ten gronde minder lange vrijheidsberovende straffen uitspreekt, al was het maar omdat hij zich in mindere mate 'verplicht' zou voelen de periode van voorhechtenis te 'dekken' door de uiteindelijk uitgesproken straf⁵⁰. In elk geval zou een verkorting van de periode van voorhechtenis - volgens de huidige stand van de wettelijke en reglementaire onderrichtingen terzake - wel gunstige effecten kunnen hebben voor wat de (vrijwaring of maximalisering van de) mogelijkheden tot vervroegde invrijheidstelling (onder het statuut van definitief veroordeelde) betreft⁵¹. Een inkorting van de termijn van voorlopige hechtenis zou hier namelijk als resultaat kunnen hebben dat de datum van toelaatbaarheid voor een eventuele vervroegde invrijheidstelling nog niet overschreden zal zijn op het ogenblik dat de voorlopige hechtenis een einde neemt.

Hoewel de invoering van maximumtermijnen in de Belgische regeling inzake voorlopige hechtenis een belangrijk *novum* zou uitmaken, is deze idee - beschouwd binnen Europees perspectief - zeker niet ongewoon. Zo voorziet bijvoorbeeld de Franse wetgeving die in 2000 overigens grondig werd hervormd⁵², een aantal expliciete maximumtermijnen voor de voorlopige hechtenis (zij het dat hier wel uitzonderingen op zijn voorzien). De eerste evaluaties van de nieuwe Franse wetgeving indiceren evenwel dat de hervorming van de voorlopige hechtenis er niet heeft geleid tot een beperking van langdurige voorlopige hechtenissen. De daling van de gemiddelde duur van de voorlopige hechtenis die aldaar werd vastgesteld, bleek eerder het gevolg te zijn van een sterke stijging van korte hechtenisperiodes⁵³. Uit analyse van de Franse situatie alsook van andere Europese wetgevingen (onder meer de Nederlandse⁵⁴) kan alvast worden opgemaakt dat van de invoering van maximumtermijnen voor de voorlopige hechtenis slechts enig effect mag worden verwacht indien deze termijnen voldoende restrictief zijn. Met andere woorden mag de manoeuvreerruimte van de diverse betrokken actoren niet té ruim zijn.

⁵⁰ Over de invloed van de voorlopige hechtenis op de uiteindelijke strafmaat, zie onder meer K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*, VUB Press, Brussel, 2000, 433.

⁵¹ Iemand die onder aanhoudingsmandaat wordt geplaatst én tegelijkertijd een straf uitzit, kan door het loutere feit van de voorlopige hechtenis immers niet genieten van strafonderbrekingen en -uitvoeringsmodaliteiten (bijv. penitentiair verlof, voorwaardelijke invrijheidstelling) die in principe aan de (definitief) veroordeelden kunnen worden toegekend.

⁵² Loi n° 2000-516 du 15 juin 2000 renforçant la protection de la présomption d'innocence et les droits des victimes.

⁵³ J.M. DELARUE, *Rapport fait au nom de la Commission de suivi de la détention provisoire*, Ministère de la Justice, Paris, mai 2003, 134p.; J.M. DELARUE, *Rapport fait au nom de la Commission de suivi de la détention provisoire*, Ministère de la Justice, Paris, juin 2004, 165p.

⁵⁴ J. UIT BEIJERSE en J.B.H.M. SIMMELINK, "Voorarrest" in M.S. GROENHUIJSEN en G. KNIGGE (eds.), *Het vooronderzoek in strafzaken. Tweede interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer, Gouda Quint, 2001, 589-670.

Wanneer er ook in België voor geopteerd zou worden om een maximumtermijn in te stellen voor de voorlopige hechtenis, dan zou deze idee juridisch geoperationaliseerd kunnen worden door - in plaats van één termijn voor te stellen die als absoluut maximum zou gelden voor de totale duur van de voorlopige hechtenis - verschillende fases af te bakenen met telkens een aparte maximumtermijn. Zo kan bijvoorbeeld gedacht worden aan volgende fasering: een eerste fase die loopt vanaf de eerste verschijning voor de raadkamer⁵⁵ tot aan de definitieve regeling van de rechtspleging, een tweede fase die begint te lopen vanaf de regeling van de rechtspleging en eindigt bij de eerste beslissing ten gronde, en tenslotte een derde en laatste fase die betrekking heeft op de periode tussen de eerste vonniswijzing en de definitieve uitspraak. Eén en ander betekent dus ook dat de problematiek van de duur van de voorlopige hechtenis bekeken moet worden in samenhang met de (mogelijkheden tot beperking van de) duur van de strafprocedure in haar globaliteit.

Als eindpunt van de eerste fase werd geopteerd voor de regeling van de rechtspleging naar analogie met de huidige regelgeving waar de regeling van de rechtspleging door de raadkamer een scharniermoment in de strafprocedure vormt. De huidige regeling voorziet immers dat de voorlopige hechtenis in principe een einde neemt bij de regeling van de rechtspleging. De raadkamer dient in een afzonderlijke beschikking te motiveren waarom de voorlopige hechtenis desgevallend na regeling van de rechtspleging nog verder verlengd moet worden. Een bijkomend argument voor de keuze van dit scharniermoment kan gevonden worden in het feit dat de procedure van de voorlopige hechtenis na de regeling van de rechtspleging (via verzoekschrift) wezenlijk verschilt van de procedure tijdens het onderzoek (automatische periodieke controle door de raadkamer).

Los nog van de kwestie van een eventuele fasering waarbij aparte termijnen zouden worden ingesteld voor de voorlopige hechtenis, stelt zich ook de vraag welke criteria dienstig zouden kunnen zijn bij het bepalen van de concrete maximumtermijn. Geïnspireerd op de regeling in een aantal andere Europese landen⁵⁶ zouden hierbij drie categorieën van criteria onderscheiden kunnen worden. Vooreerst zou bij de bepaling van de maxima rekening kunnen worden gehouden met de motivering van het aanhoudingsmandaat. In die zin zou bij wijze van voorbeeld de voorlopige hechtenis naar aanleiding van een aanhoudingsmandaat dat gemotiveerd is op collusiegevaar aan een andere maximumduur onderworpen kunnen zijn dan wanneer er sprake is van vluchtgevaar. Een ander mogelijk criterium is de ernstgraad van de feiten die afgemeten kan worden aan de hand van de mogelijkerwijze op te leggen strafduur voor het vervolgte misdrijf, hoewel aan deze methode een aantal inherente beperkingen zijn verbonden. Niettegenstaande de mogelijks uit te spreken straf(duur) niet altijd indicatief is voor de ernst van de feiten, blijft het hiervoor toch een dienstig instrument. Tenslotte zou ook nog rekening gehouden kunnen worden met de aard van het vervolgte misdrijf, in die zin dat bijvoorbeeld verschillende maximumtermijnen zouden kunnen worden voor-

⁵⁵ Er wordt voor dit vertrekpunt geopteerd nu er vanaf de vrijheidsberoving en vanaf de aflevering van het aanhoudingsmandaat al reeds dwingende termijnen gelden van resp. 24 uur en 5 dagen.

⁵⁶ Voor een grondiger overzicht van de diverse Europese regelgevingen, zie: PH. DAENINCK, A. JONCKHEERE, S. DELTENRE, E. MAES en CH. VANNESTE (promotor), *Onderzoek inzake de voorlopige hechtenis, Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen / Recherche sur la détention préventive, Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive*, Brussel/Bruxelles, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, 2004-2005, p. 169.

zien naargelang het (de) concrete misdrijf(categorie). Dit laatste criterium lijkt tot op heden evenwel minder gehanteerd te worden, en moet trouwens met enige omzichtigheid benaderd worden. In Frankrijk werd deze methode veeleer gehanteerd om de termijn voor voorlopige hechtenis in bepaalde gevallen te kunnen verlengen (bijvoorbeeld in geval van terrorisme, handel in verdovende middelen, etc.). Een mogelijke concrete aanwending van dit criterium zou er – naar analogie met de reeds hoger vermelde simulaties inzake de instelling van een ‘positieve’ lijst van misdrijven - bijvoorbeeld in kunnen bestaan een maximumtermijn voor voorlopige hechtenis te introduceren (of op een lager niveau te brengen) voor misdrijven waarbij geen geweld werd gebruikt, of nog, verschillende lijsten van incriminaties samen te stellen waarvoor telkens een aparte maximumduur zou gelden.

Is de vraag naar de opportuniteit van de instelling van (een) maximumtermijn(en) en de keuze van de daarbij te hanteren criteria een vraagstuk dat vooral op het politieke forum zal moeten worden beslecht, dan moet wel ook meteen duidelijk zijn dat ook hier geldt dat enkel een geradicaliseerde opstelling terzake tot enig noemenswaardig effect zal kunnen leiden met het oog op de terugdringing van de penitentiaire populatie beklagden.

3.2 Empirische toetsing van de effecten van de instelling van een maximumtermijn voor de voorlopige hechtenis

Alhoewel de ons beschikbare penitentiaire data niet toelieten alle gewenste simulaties uit te voeren – met name omdat deze gegevens onvoldoende informatie verschaften over de diverse fasen van de procedure, alsook over de motivering van het aanhoudingsmandaat -, kunnen met betrekking tot de mogelijke impact van de invoering van een maximumtermijn niettemin toch enkele zinvolle resultaten worden gepresenteerd.

Zoals dit ook al het geval was voor wat het aantal afgeleverde (en in uitvoering gebrachte) aanhoudingsmandaten betreft, werd ook hier met betrekking tot de duur van voorlopige hechtenis (berekend maximaal tot aan de regeling van de rechtspleging) vastgesteld dat er een grote diversiteit bestaat in de praktijk binnen de verschillende arrondissementen. Waar zo bijvoorbeeld in het gerechtelijk arrondissement Hasselt een gemiddelde duur van de voorlopige hechtenis van 37,3 dagen werd geconstateerd, bedroeg deze termijn in het arrondissement Bergen 91,7 dagen (tabel 3).

Tabel 3: Gemiddelde, minimum- en maximumduur van de voorlopige hechtenis per gerechtelijk arrondissement (tot maximaal de regeling van de rechtspleging) – jaar 2003

Arrondissementen*	N	Gemiddelde**	Mediaan	Minimum	Maximum	Som	GDP
Brussel***	2.205	67,9	58,0	1	446	149.748	410,3
Leuven	327	60,5	52,0	2	368	19.798	54,2
Nijvel	117	84,7	70,0	1	365	9.908	27,1
Antwerpen	2.058	45,1	30,0	1	404	92.786	254,2
Mechelen	223	42,0	31,0	1	245	9.368	25,7
Turnhout	189	49,5	32,0	1	302	9.347	25,6
Bergen	325	91,7	87,0	1	362	29.798	81,6
Charleroi	648	89,9	78,0	1	423	58.260	159,6
Doornik	151	68,9	39,0	1	349	10.401	28,5
Gent	502	55,3	36,0	1	393	27.761	76,1
Oudenaarde	98	53,5	50,5	2	167	5.243	14,4
Dendermonde	346	70,7	55,0	1	381	24.454	67,0
Brugge	506	60,9	55,0	1	320	30.822	84,4
Kortrijk	152	70,3	60,0	2	278	10.692	29,3
Veurne	79	60,3	33,0	2	340	4.764	13,1
Ieper	98	58,3	53,0	1	218	5.716	15,7
Luik	1.012	75,9	61,0	1	404	76.820	210,5
Hoei	73	64,0	57,0	1	426	4.673	12,8
Verviers	133	72,9	65,0	2	245	9.699	26,6
Tongeren	247	65,8	42,0	2	421	16.260	44,5
Hasselt	265	37,3	29,0	1	175	9.893	27,1
Aarlen	56	69,1	45,0	2	418	3.867	10,6
Marche-en-Famenne	57	60,8	34,0	1	217	3.466	9,5
Neufchâteau	57	35,9	29,0	1	140	2.044	5,6
Namen	247	67,0	49,0	1	332	16.544	45,3
Dinant	108	76,1	57,5	2	408	8.214	22,5
Eupen	57	59,9	36,0	2	374	3.416	9,4
Totaal	10.336****	63,3	48,0	1	446	653.762	1.791,1

* Gerechtelijk arrondissement waar het aanhoudingsmandaat werd uitgevaardigd

** De duur werd berekend tot maximaal het ogenblik van de regeling van de rechtspleging of het ogenblik van gegevensextractie (3 april 2004)

*** De ingekleurde velden geven de arrondissementen aan die de hoogste gemiddelde dagpopulaties beklagden opleveren, en indiceren tevens welke factor (het aantal mandaten dan wel de duur) hiervoor het meest determinerend is

**** Voor 10 aanhoudingsmandaten was de duur van de voorlopige hechtenis niet bekend, waardoor ze hier uit de analyse werden geweerd.

Tevens werd vastgesteld dat de duur van de voorlopige hechtenis ook voor één en hetzelfde misdrijftype nogal eens aanzienlijk kan verschillen naargelang gerechtelijk arrondissement, hetgeen voor bepaalde misdrijven meteen ook de vraag oproept of het hoe dan ook mogelijk is hiervoor een zekere maximumtermijn in te stellen. Zo blijkt dat de duur van de voorlopige hechtenis (berekend tot maximaal het ogenblik van de regeling van de rechtspleging) voor bijvoorbeeld drugs misdrijven⁵⁷, die nationaal gezien gemiddeld 64,0 dagen bedraagt, varieert van minder dan 40 dagen (Marche-en-Famenne: 24,0; Hasselt: 34,2; Tongeren: 35,8; Mechelen: 35,9; Neufchâteau: 36,8; Eupen: 36,9; Oudenaarde: 39,7) tot méér dan 80 dagen (Verviers: 80,6; Brussel: 80,9; Luik: 84,1; Charleroi: 89,2; Doornik: 89,7; Bergen: 95,4; Nijvel: 106,8). Ongeacht de misdrijfcategorie blijkt trouwens dat sommige arrondissementen systematisch een langere duur van voorhechtenis toepassen dan andere arrondissementen, hetgeen dus betekent dat de duur van de voorlopige hechtenis niet enkel afhangt van het gepleegde misdrijf.

Naast onder meer een algemeen overzicht van de duur van de voorlopige hechtenis en de variaties daarin naargelang gerechtelijk arrondissement, werd - zoals voor de lijst van misdrijven - ook de impact van de invoering van een maximumtermijn berekend, en dit aan de hand van een aantal simulatie-oefeningen waarbij verschillende hypothesen werden getest. Zodoende kon, zoals uit tabel 4 kan worden afgelezen, worden vastgesteld dat een beperking van de duur van de voorlopige hechtenis voor alle misdrijven tot 67 dagen (d.i. de 3^e verschijning voor de raadkamer) een vermindering van de gemiddelde dagpopulatie van voorlopig gehechten met 34,1% teweeg gebracht zou hebben. Zulke reductie zou beperkt blijven tot 19,8% wanneer de duur zou worden geplafonneerd op 98 dagen (d.i. de 4^e verschijning voor de raadkamer). De bekomen 'uitgespaarde' detentiecapaciteit varieert evenwel ook naargelang de duur van de voorlopige hechtenis voor alle misdrijven wordt begrensd dan wel wanneer men zich hierbij zou beperken tot bepaalde misdrijfcategorieën.

Tabel 4: Mogelijkerwijze 'uit te sparen' detentiecapaciteit bij begrenzing van de duur van de voorlopige hechtenis, volgens verschillende scenario's - jaar 2003

Plafond op 67 dagen* (3e verschijning voor de raadkamer)				
Scenario's	N mandaten	N uitgespaarde dagen	Uitgespaarde GDP	% uitsparing op GDP**
Alle misdrijven	3.724	222.723	610,2	34,1
Misdrijven zonder aantasting fysieke integriteit	2.098	113.772	311,7	17,4
Alle misdrijven behalve 4 geweldsmisdrijven***	7.012	406.540	345,5	19,3
Drugs misdrijven zonder enig ander misdrijf	599	28.856	79,1	4,4
Diefstal zonder enig ander misdrijf	333	14.540	39,8	2,2

⁵⁷ De in de hier gebruikte databank geregistreerde gegevens lieten niet toe te differentiëren tussen druggebruik/bezit dan wel handel in verdovende middelen.

Plafond op 98 dagen (4e verschijning)				
Scenario's	N mandaten	N uitgespaarde dagen	Uitgespaarde GDP	% uitsparing op GDP**
Alle misdrijven	2.246	129.378	354,5	19,8
Misdrijven zonder aantasting fysieke integriteit	1.212	61.788	169,3	9,5
Alle misdrijven behalve 4 geweldsmisdrijven***	1.339	406.540	187,7	10,5
Drugsmisdrijven zonder enig ander misdrijf	326	14.387	39,4	2,2
Diefstal zonder enig ander misdrijf	140	7.080	19,4	1,1

* De duur werd berekend tot maximaal het ogenblik van de regeling van de rechtspleging

** De percentages werden berekend op een totale geschatte populatie van 1791,1 gedetineerden (beklaagden)

*** Doodslag, verkrachting, diefstal met geweld, gijzeling

Hoewel de cijfers aantonen dat een plafonnering van de duur van de voorlopige hechtenis (onder verschillende scenario's) wel degelijk zou kunnen resulteren in een vrij aanzienlijke vermindering van de dagpopulatie voorlopig gehechten, blijkt aan de andere kant evenwel evenzeer dat hoe dan ook, onder welke hypothese ook, vrij korte termijnen moeten worden voorzien, wil men enig substantieel reducerend effect op de omvang van de betrokken gevangenispopulatie gerealiseerd zien.

4. AFSLUITENDE BEDENKINGEN

In deze bijdrage werden twee mogelijke opties onderzocht die potentieel zouden kunnen bijdragen tot een vermindering van de populatie beklaagden in onze Belgische gevangenissen, nl. enerzijds de invoering van een lijst van misdrijven waarvoor al dan niet voorlopige hechtenis mogelijk zou zijn (blijven), anderzijds de instelling van een maximumduur voor de voorlopige hechtenis⁵⁸. Zonder een waarde-oordeel te willen vellen over de opportuniteit van deze door de minister geopperde denkpijles, kwamen we op basis van een strikt juridische (met inbegrip van rechtsvergelijkende) studie en een meer kwantitatief-criminologisch georiënteerde analyse tot volgende conclusies. Op juridisch vlak zou in deze best geopteerd worden voor enerzijds de introductie van een zgn. 'positieve' lijst van misdrijven (t.z. een limitatieve lijst waarin aangegeven wordt voor welke misdrijven voorlopige hechtenis mogelijk zal zijn) en anderzijds de instelling van verschillende (maximum)termijnen naargelang de stand van de procedure, zij het gevarieerd op grond van een aantal vooraf vastgelegde differentiatiecriteria. Zoals uit de kwantitatieve analyse blijkt, kan hiermee zeker enig effect worden

⁵⁸ Voor een uitvoerige uiteenzetting over een aantal andere denkpijles die bestudeerd werden, kan worden verwezen naar het integrale onderzoeksrapport: PH. DAENINCK, A. JONCKHEERE, S. DELTENRE, E. MAES en CH. VANNESTE (promotor), *Onderzoek inzake de voorlopige hechtenis, Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen / Recherche sur la détention préventive, Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive*, Brussel/Bruxelles, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, 2004-2005, 369 p.

bereikt voor wat het terugdringen van de populatie beklaagden betreft, doch daarbij dient wel beklemtoond te worden dat dan ook de nodige radicaliteit aan de dag gelegd dient te worden bij de concrete operationalisering ervan.

Bovendien moet tevens rekening worden gehouden met het feit dat het effect niet in elk gerechtelijk arrondissement (en dus ook gevangenis) in even sterke mate voelbaar zal zijn, gelet op de diversiteit in de toepassing van de voorlopige hechtenis (zowel naar aantal als naar duur) naargelang het arrondissement. De oorzaken van deze verschillende toepassing van de wet op de voorlopige hechtenis zijn niet meteen duidelijk. Daarvoor is overleg met de direct betrokken praktijkactoren meer dan wenselijk. Zo onderstreepte ook de minister van Justitie nog zeer recent het belang van de organisatie van “[...] een interactieve discussie [...] in het kader van de opleidingen voor de magistraten of van andere nog uit te werken gelegenheden.”⁵⁹ Tenslotte moet ook in beschouwing worden genomen dat de impact van de instelling van een maximumtermijn (of verschillende maxima) alleen dan enig substantieel niveau zal halen wanneer zulke ingreep ook een zeker effect resorteert op het vlak van de uiteindelijke straftoemeting.

Of de hier gepresenteerde opties ook sociaal wenselijk en politiek acceptabel zijn, is evenwel nog een gans andere kwestie, mede gelet op de radicaliteit die klaarblijkelijk noodzakelijk is om effect te sorteren. De vraag rijst of het doel deze middelen heiligt. Het veronderstelt in elk geval een fundamenteel debat over de weg die met de voorlopige hechtenis, en inzonderheid de (aan limieten gebonden ?) penitentiaire verwerkingscapaciteit, moet worden ingeslagen. In elk geval moet ook duidelijk zijn dat de voorlopige hechtenis niet mag fungeren als een vorm van vooruitgeschoven bestrafing en een beperking van het gebruik van de voorlopige hechtenis hoe dan ook geen ‘straffeloosheid’ impliceert (aangezien in geval van veroordeling de uitgesproken straf zal worden uitgevoerd). De vaststellingen die gedaan werden naar aanleiding van de empirische toetsing, deden tenslotte ook (opnieuw) de vraag rijzen of in deze materie niet evenzeer op het vlak van de praktijk naar oplossingen gezocht moet worden, veel eerder dan op wetgevend niveau. Met deze hopen we alvast een constructieve bijdrage te hebben geleverd tot de o.i. noodzakelijke discussie ter zake.

⁵⁹ *Integraal Verslag*, Kamer, 23 mei 2006 (CRIV 51 COM 974), p. 4.

Daarbij zou ook een voortdurende monitoring van de toepassing van de voorlopige hechtenis, zoals dit bijvoorbeeld ook in Frankrijk recentelijk werd georganiseerd, zeker geen overbodige luxe zou zijn. Zie hiervoor onder meer volgend verslag: COMMISSION DE SUIVI DE LA DÉTENTION PROVISOIRE, *Rapport au Garde des Sceaux, La détention provisoire. Édition 2003/2004*, Ministère de la Justice, juni 2004.